

I

De Wahgivallei

Op 6 september 1522 keerde het schip de *Vittoria* terug in Spanje nadat het de eerste reis om de wereld had voltooid. Onder de wonderbaarlijke zaken die aan land werden gebracht, bevonden zich vijf vogelhuiden. De veren, en dan vooral de donzige sierveren die uit de zijkanten van de vogels staken, waren van een ongeëvenaarde pracht en leken in niets op de veren van bekende vogels. Twee van de huiden waren door de koning van Batjan, een eiland in de Noord-Molukken, aan de aanvoerder van de expeditie, Magellaan, gegeven als geschenk voor de koning van Spanje. Pigafetti, de chroniqueur van de expeditie, heeft de gebeurtenis vastgelegd. Over de vogels schreef hij dat ze ‘zo groot zijn als lijsters; ze hebben een kleine kop, lange snavel, slanke poten als een schrijffpen en een spanne lang. Ze hebben geen vleugels maar in plaats daarvan verschillend gekleurde lange veren als sierpluimen; hun staart lijkt op die van een lijster. Ze vliegen nooit, behalve als het waait. Ze vertelden ons dat deze vogels uit het Aards Paradijs kwamen en ze noemden ze *bolon dinata*, dat wil zeggen goddelijke vogels.’

Zo kregen deze fantastische dieren de naam paradijsvogels. Het waren de eerste exemplaren waarvan is vastgelegd dat ze in Europa zijn aangekomen. Pigafetti's verhaal over de dieren is niet erg sensationeel. Ongetwijfeld waren ze door de villers van Batjan ontdaan van hun vleugels om de pracht van hun sierveren beter uit te laten komen. Maar hun adembenemende schoonheid, hun extreme zeldzaamheid en hun associatie met het Aards Paradijs ver-

schaften de vogels een aura van mysterie en magie en algauw deden er verhalen over hen de ronde die net zo fantastisch waren als hun schoonheid. Jan Huygen van Linschoten bezocht de Molukken zeventig jaar later en schreef: ‘Alleen op deze eilanden worden ghevonden die voghelen die de Portugesen noemen Passeros de Sol, dat is Sonnevoghels, van die Italianen Manu codiatas, die latinisten Paradiseas, ende werden van ons ghenoomt Paradijs voghelen, om de schoonheid van hare pluimen, welke alle andere vere te bove gaan. Deze voghelen en werde nimmermeer levendigh gezien, dan doot zijnde vallen op de Eilanden; Vliegen so men segt jeghens die Son aen, ende houden haer altoos inde locht, sonder op d’aerde te comen: want en hebben gheen voeten noch vleughelen dan alleenlijchen hoofd ende lijf en het meestendeel steert.’

Het ontbreken van de poten, zoals Van Linschoten schrijft, is makkelijk te verklaren: nog steeds verwijderen de bewoners eerst de poten van de vogels omdat ze dan makkelijker te villen zijn. Het feit dat Pigafetti had verklaard dat paradijsvogels poten hadden, werd voor het gemak vergeten of met kracht tegengesproken door latere schrijvers in hun vurig verlangen om de romantiek van de verhalen die de vogels omgaf, in stand te houden. Maar voor de echte natuurliefhebber wierp Van Linschotens beschrijving over de levenswijze van de vogels een paar vragen op. Als ze altijd vloegen, hoe nestelden ze dan en broedden ze hun eieren uit en wat aten ze? Algauw werden hier antwoorden op verzonnen, antwoorden die net zo irrationeel waren als de sprookjes die ze moesten weerleggen.

Een schrijver schreef dat ‘er in de rug van het mannetje een zekere holte zit, waarin het vrouwtje, van wie de buik hol is, haar eieren legt en er dus met behulp van beide holtes op gezeten wordt en gebroed’. Een andere schrijver legde eerst uit dat de vogels tijdens hun voortdurende vlucht leven van dauw en lucht, waaraan hij toevoegde dat er in de buikholte van de vogels geen maag en darmen zitten, die voor zo’n bijzondere eter toch nutteloos zouden zijn, maar vet. En een derde schrijver, die hoopte het verhaal dat ze geen poten hadden geloofwaardig te verklaren, had

opgemerkt dat zich tussen de veren van sommige soorten paren gebogen, draadachtige schachten bevonden en schreef dat ze 'niet op de grond zitten, maar aan twijgen hangen met koorden of veren die ze bezitten en zo uitrusten, als vliegen of luchtwezens'.

Een paradijsvogel, getekend door Aldrovandus, 1599

Zelfs tweehonderd jaar nadat de eerste huiden in Europa waren aangekomen, was de precieze plaats waar de dieren voorkwamen, het Aards Paradijs, nog steeds onbekend. Pas in de achttiende eeuw werd ontdekt dat ze op Nieuw-Guinea en omliggende eilanden leefden. Toen Europese natuuronderzoekers de levende vogels voor het eerst in hun natuurlijke omgeving zagen, werden de meeste van

de mythen die hen omringden, direct weerlegd. Maar het vleugje romantiek dat de vogels sinds Pigafetti's tijd omgaf, is nooit helemaal verdwenen en toen Carl Linnaeus, de grote Zweedse natuurwetenschapper, een wetenschappelijke naam gaf aan de soort die waarschijnlijk door Pigafetti was beschreven, noemde hij die *Paradisaea apoda*, de 'pootloze paradijsvogel'.

Maar de wetenschappelijke ontdekkingen van de afgelopen twee eeuwen hebben onthuld dat de feiten over de paradijsvogels bijna net zo onwerkelijk zijn als die vroegere mythen: de vogels bezitten enkele van de mooiste en onwaarschijnlijkste verenkleeden van de hele vogelwereld. Er zijn zo'n vijftig soorten bekend, die enorm verschillen in uiterlijk en grootte. Sommige, zoals de *Paradisaea apoda*, die we nu de 'grote paradijsvogel' noemen, hebben hele draperieën van donzige veren die onder hun vleugels uit groeien. Andere hebben enorme iriserende schilden van veren op hun borst. Sommige hebben lange, glimmend zwarte staarten met een paarse schittering. Van andere zijn de staartveren gereduceerd tot kale schachten. Wilsons paradijsvogel heeft geen veren op zijn kop, maar een helderblauwe schedel en de wimpeldrager heeft twee kopveren die twee keer zo lang zijn als zijn hele lichaam, met aan de schacht parelblauwe flapjes, die wel geglazuurd lijken. De grootste paradijsvogels zijn zo groot als kraaien, de kleinste, de rode koningsparadijsvogel, is maar iets groter dan een roodborstje. De enige overeenkomst tussen alle paradijsvogels is dat hun verenkleed onwaarschijnlijk buitensporig is en dat zij zich bij de balts laten gaan in extatische dansen, waarbij ze hun fantastische verenpracht tonen aan de saai gekleurde vrouwtjes.

Zulke mooie en romantische vogels waren zeker de moeite waard om een reis van duizenden kilometers voor te ondernemen en jarenlang werd ik geobsedeerd door de gedachte dat ik ze zou gaan zoeken. In de London Zoo waren ze al een paar jaar niet te zien geweest en op het moment dat ik overwoog een expeditie op touw te zetten om naar ze op zoek te gaan, bezat de dierentuin er niet een. Ook was er nooit een film te zien geweest, in Groot-Brittannië tenminste, van de dieren in het wild tijdens hun paringsdans.

Ik besloot dan ook naar Nieuw-Guinea te gaan om te proberen ze te filmen en er een paar levend mee terug te nemen naar Londen.

Nieuw-Guinea is immens groot. Het is het grootste eiland ter wereld op Groenland na en meet van oost naar west meer dan vijftienghonderd kilometer. Er lopen bergruggen overheen die zo hoog zijn als de Alpen, alleen zijn de hellingen niet bedekt met sneeuw en gletsjers, maar met regenwouden vol woudreuzen waaraan van water doordrenkt mos hangt. Tussen de bergketens liggen enorme valleien, dicht begroeid met oerwoud waarvan het grootste deel nog nauwelijks is verkend. Tussen de bergen en de kust liggen uitgestrekte, van muggen vergeven moerassen van honderden vierkante kilometers.

In politiek opzicht is het eiland verdeeld in twee bijna gelijke delen. Toen wij onze reis ondernamen, werd het westelijk deel bestuurd door Nederland en het oostelijk door Australië. In het hoogland van dit laatste deel ligt, niet ver van het midden van het eiland, een hooggelegen vallei met daarin een kleine nederzetting, Nondugl, waar de Australische miljonair en filantroop Sir Edward Hallstrom een Experimenteel Station voor Landbouw en Fauna had gesticht. Hij had enorme voliëres laten bouwen waarin meer paradijsvogels rondvlogen dan in alle dierentuinen ter wereld bij elkaar. Hier woonde ook een van de grootste dierenverzamelaars en de specialist op het gebied van de *Paradisaea*, Fred Shaw Mayer. Nondugl was daarom voor ons een ideale plaats om naartoe te gaan, als we daar tenminste toestemming voor kregen.

Sir Edward was al vele jaren vriend en weldoener van de London Zoo en toen ik hem schreef om hem te laten weten wat we van plan waren, stuurde hij ons een brief met de suggestie dat we zijn station zouden gebruiken als uitvalsbasis tijdens onze vier maanden durende expeditie.

Charles Lagus en ik hadden al drie reizen samen naar de tropen gemaakt om dieren te filmen en te verzamelen. Terwijl we in het vliegtuig in oostelijke richting vlogen voor onze vierde reis, wa-

ren we allebei verzonken in de zorgen die ons aan het begin van een nieuwe reis altijd bezighielden – hij checkte in gedachte zijn foto- en filmuitrusting uit angst dat hij iets onmisbaars vergeten was, ik probeerde me alle bureaucratische obstakels voor te stellen waarmee we te maken konden krijgen voordat we in Nondugl waren gearriveerd en probeerde mezelf ervan te verzekeren dat we de meeste hadden voorzien en erop waren voorbereid.

Na drie dagen waren we in Australië, waarna we van Sydney noordwaarts naar Nieuw-Guinea vlogen. In Lae, aan de noordoostkust van het eiland, stapten we over van een comfortabel viermotorig toestel in een veel minder luxueus vliegtuigje dat wekelijks met voorraden naar de Wahgivallei in het centrale hoogland vloog.

We zaten op aluminium bankjes die aan een kant van het vliegtuig in de lengte waren aangebracht. Voor ons lag tegen de andere kant een lange stapel vracht, die met touwen was vastgesjord aan ringen in de bodem. Er zaten postzakken bij, leunstoelen, enorme gietijzeren onderdelen van een dieselmotor, kartonnen dozen vol eendagskuikens, een groot aantal broden en ergens daartussen zestien pakken bagage en uitrusting van ons.

Medepassagiers waren zeven halfnaakte Papoea's die stijf en gespannen naast ons zaten, met opeengeperste lippen strak voor zich uit kijkend en met lege ogen starend naar de berg vracht die een paar decimeter voor hen lag. Voor althans sommigen van hen was dit hun eerste vlucht – voordat we opstegen, moest ik hun laten zien hoe ze hun veiligheidsgordels moesten vastmaken – en hun huid glom van de transpiratiedruppeltjes.

Regen kletterde tegen de raampjes, maar het geluid werd gedempt door het gebrul van de motoren. Buiten zag ik slechts een grijze muur. Het vliegtuig schudde en schokte terwijl we bleven stijgen om boven de onzichtbare bergen te komen. Er ging een rilling door me heen want het was koud en mijn huid voelde nog klam van het zweet dat van me af was gestroomd in de drukkende hitte van Lae.

Het vliegtuig bleef klimmen tot het grijze wolkendek uiteen

begon te vallen in voorbijschietende mistflarden. Plotseling werd het licht in het vliegtuigje alsof iemand een elektrische lamp had aangeknipt. Ik keek naar buiten. De zon schitterde op een van de glimmende, trillende vleugels. Enkele kilometers verderop staken donkere pieken als eilandjes door de onbeweeglijke wolkenzee. Algauw verschenen scheuren in de witte deken onder ons, stuk voor stuk merkwaardig onwerkelijke foto's waarop soms een bocht in een zilverkleurige rivier te zien was, soms een paar hutjes, maar meestal een saai laken van groen fluweel. Die glimpjes van het land onder ons groeiden in omvang en aantal en op het laatst vormden ze samen een onafgebroken beeld van scherpgepunte heuvelrijen achter elkaar, sommige dichtbegroeid, andere bedekt met niets anders dan een of ander bruin gras. De ene na de andere heuvelkam schoot onder ons door totdat ze plotseling verdwenen en we niet langer over woeste hellingen vlogen, maar door een breed groen dal. Dit was de Wahgivallei.

Het land was hier en daar van begroeiing ontdaan voor airstrips. Een van die landingsbanen lag bij het experimentele boerenbedrijf in Nondugl. Ons vliegtuig kwam laag over de gebouwen aanvliegen. Uit een van de loodsen kwam een kleine vrachtwagen die langzaam de smalle rode streep volgde die de gebouwen als een schram in het landschap met de airstrip verbond. De landing verliep hortend en terwijl Charles en ik met stijve ledematen uitstapten, kwam de vrachtwagen plotseling de hoek om scheuren en de met gras begroeide strip oprijden om piepend halt te houden onder een vliegtuigvleugel. Er sprongen twee mannen uit. Een van hen, een gedrongen, potige vent met een door zweet gevlekte hoed met brede rand en in kaki overall, stelde zich voor als Frank Pemble-Smith, de manager van het station. De andere man, ouder en slanker, was Fred Shaw Mayer.

We haalden onze spullen uit het vliegtuig. Frank vloekte wel toen hij ontdekte dat enkele reserveonderdelen voor zijn werktuigen niet bij de lading zaten en hij kletste een paar minuten met de piloot. Toen kwamen de motoren weer tot leven, het vliegtuig racete naar het einde van de strip, steeg op en zette koers naar de

volgende airstrip, die op slechts vier minuten vliegen van Nondugl lag. Frank zorgde ervoor dat zijn Papoease personeel onze spullen op de wagen van een tractor laadde die in de buurt had staan wachten en toen stooft hij met ons weg in zijn vrachtwagen om ons voor te stellen aan zijn vrouw en thee te drinken in zijn huis.

Terwijl we in hun opgeruimde woonkamer scones aten, zag ik buiten een verbazingwekkende figuur bewegingloos staan, een lange halfnaakte man met een volle baard. Zijn bruine armen en behaarde borst waren zwart van het roet en op zijn gezicht zaten rode, gele en groene stippen en strepen. Om zijn middel droeg hij een brede stijve heupband van geweven plantenvezels, waarover aan de voorkant een smalle wollen doek hing die tot zijn schenen kwam. Op zijn rug hing als een tournure een bosje bladeren. Hij was behangen met sieraden van paarlemoer: aan een gordel om zijn middel zaten kleine stukken, een enorme borstplaat zat vast aan een koord dat om zijn nek hing, een brede halvemaan die zijn baard deels bedekte zat rondom zijn kin en hij had een lange, smalle sikkels die uit de rand van een paarlemoerschelp gesneden was, door zijn neustussenschot gestoken. Zijn meest oogverblindende en schitterendste sieraad was echter niet zijn paarlemoer of zijn beschildering, maar zijn gigantische veren hoofdtooi. Er zaten veren in van minstens dertig paradijsvogels van minimaal vijf verschillende soorten. Deze prachtige veren, robijnrood, smaragdgroen, fluweelzwart en glazuurblauw, vormden een kroon van ongekende pracht.

En die pracht was nog verbijsterender vanwege de setting: hij stond op een net gemaaid gazon met als achtergrond het gazen hek van een tennisbaan. Naast hem stond een rode tractor. Ik betrapte me erop dat ik naar hem keek als naar een circusact of een toeristische bezienswaardigheid. Maar toen ik mijn blik wat hoger richtte naar het woeste berglandschap erachter, waren het de tennisbaan, de tractor en het theekopje waaruit ik dronk die uit de toon vielen. Ik stond daar in de arena van het circus en de man buiten was, samen met duizenden stamgenoten in het oerwoud om ons heen, het publiek.

Frank zag me staren. ‘Dat,’ zei hij, ‘is de plaatselijke hoofdman, de *luluai*. Hij heet Garai en is een van de rijkste en aardigste van alle mannen in de omgeving. Ik heb hem verteld dat jullie op zoek zijn naar paradijsvogels en ik denk dat hij daar staat te wachten om jullie als eerste aan te spreken voor het geval er een deeltje te sluiten valt.’

Toen we de thee ophadden, gingen we naar buiten om hem te ontmoeten. Hij schudde ons enthousiast de hand, maar wel met de ondefinieerbare onhandigheid van iemand voor wie een dergelijke handeling vreemd is, en glimlachte breed waarbij hij een perfect gebit van grote witte tanden ontblootte.

‘Arpi-noon,’ zei hij.

‘Arpi-noon,’ antwoordde ik, blij dat ik ongeveer het enige woordje pidgin dat ik kende, kon gebruiken. Jammer genoeg kon ik er niets aan toevoegen, want je kunt geen pidgin spreken door alleen maar ‘um’ of ‘ee’ aan normale Engelse woorden vast te plakken. Het is een heel eigen taal met een eigen zinsbouw, grammatica en woordenschat. Deze vorm van pidgin – elders op de wereld worden heel andere van dit soort mengtalen gesproken – is grotendeels ontwikkeld door de inwoners van Nieuw-Guinea zelf zodat ze in staat waren om te communiceren, en dus te handelen, met de blanken die naar hun land kwamen, maar ook met elkaar aangezien er op het enorme eiland honderden verschillende inheemse talen worden gesproken.

De woordenschat van ieder pidgin is afkomstig uit verschillende bronnen. In dit pidgin komen sommige woorden uit het Maleis: *susu*, ‘melk’, en *binatang*, ‘dier’, een woord dat ik een jaar eerder in Indonesië had geleerd, maar hier had het de nauwere betekenis van insect. Ook komen veel woorden uit het Duits, aangezien het noordelijk deel van oostelijk Nieuw-Guinea van 1884 tot 1914 een Duitse kolonie was: *raus*, ‘wegwezen’, *mark*, dat nog steeds vaak wordt gebruikt voor shilling, en *kiap*, dat een verbastering lijkt van kapitan en nu gebruikt wordt in de betekenis van overheidsfunctionaris. En natuurlijk zijn er ook veel Melanesische woorden. Maar het grootste deel van de woordenschat komt uit het Engels. In de

overgang van de ene taal naar de andere worden veel woorden aan elkaar geplakt en worden medeklinkers verzacht omdat die uitspraak beter past bij de inheemse talen. Als ze volgens de officiële spelling geschreven zijn, is daarom wel enige fantasie nodig om het oorspronkelijke Engelse woord erin te herkennen. Neem bijvoorbeeld *kisim*, ‘give him’, *pluwa*, ‘floor’, *solwara*, ‘sea’ of *motaka*, ‘motorcar’. Deze spelling kan zo verwarrend zijn dat ik voor onze gesprekken in het pidgin hier een minder accurate, maar makkelijker te begrijpen versie hanteerde. Sommige woorden hebben een nieuwe betekenis gekregen; zo betekent *stop* ‘aanwezig zijn’ en niet stilstaan, en wordt *fella* aan veel woorden toegevoegd om een eenheid mee aan te duiden. Van sommige uitdrukkingen is de betekenis zodanig veranderd dat het niet verstandig is om zonder nadenken te improviseren waardoor je woorden een bijzonder smakeloze en zeker niet bedoelde betekenis kunnen krijgen.

Frank vertelde Garai waarom we naar Nondugl waren gekomen.

‘Kijk eens,’ zei hij in het pidgin. ‘Deze twee mannen zullen lang in Nondugl zijn. Ze willen veel vogels vinden en allerlei insecten. Garai, jij weet de juiste plaats om veel vogels te vinden, laat ze deze plaats zien en dan geven ze Garai veel shillings.’

Garai grinnikte en knikte enthousiast. Ik vertelde Frank dat we ook hoopten een film te kunnen maken over de mensen hier en hun ceremonies.

‘Stel dat jullie een sing-sing maken met veel mannen,’ ging Frank verder tegen Garai. ‘Dan maken deze twee mannen beelden van de sing-sing.’

Garai antwoordde met een spraakwaterniveau in pidgin, dat hij zo snel uitsprak en met een voor mij zo vreemde intonatie dat ik er niets van begreep. Frank vertaalde het voor me.

‘Morgenavond,’ zo vertelde hij, ‘zal er een ceremonie voor een huwelijksaanzoek, een zogenaamde *kanana*, gehouden worden in het dorp van Garai. Willen jullie daarnaartoe?’

Nu was het onze beurt om enthousiast te knikken.

‘Deze twee mannen zeggen “hartelijk dank”,’ zei Frank. ‘Later,

als het donker is morgen, komen ze naar jouw plaats om te kijken naar deze kanana.’

De volgende avond kwam Garai naar Franks huis om ons te begeleiden naar de kanana, zoals hij had beloofd. We volgden hem door de bananenbosjes en langs de bamboeveldjes, die kraakten in de bries. De lucht was koud en vol gezoem van insecten. Het was bijna middernacht, maar we hadden onze zaklantaarns niet nodig om de weg te vinden, aangezien het vollemaan was en de hemel wolkeloos.

Na een kwartier bereikten we Garais dorp dat tussen de casuarina- en de bananenbomen lag. Hij leidde ons langs verscheidene lage, ronde, met bladeren bedekte hutten. Door kieren tussen de takken waarvan de muren waren gemaakt, scheen de gloed van vuur en klonk zacht geprevel. We hielden halt voor een hut die groter was dan de andere en een andere vorm had. Deze was ongeveer twaalf meter lang en door de uiteinden aan beide kanten

De kananaceremonie